



IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№1



ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026



IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, yanvar.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikrarov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor



IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.



MUNDARIJA

INSON KAPITALINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	52
Dilnoza Ruziqulova Xoliqovna	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLAR BAZASINI BAHOLASH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.....	56
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO TAJRIBA	60
Maksumova Umidaxon Sadikjonovna	
ОЛИГОПОЛИЯ И ТЕОРИЯ ИГР	64
Камилова Наргиза Абдукаххоровна, Наимов Самандар Раджабович	
ЦИФРОВЫЕ ИНВЕСТИЦИИ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ: НОВАЯ ЭРА ЭФФЕКТИВНОСТИ	67
Каракулов Фарход Зайпудинович	
MEVA-SABZAVOTCHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINING INNOVATSION YECHIMLARI	72
Ergashev Jamshid Axmadaliyevich	
MOLIYAVIY AKTIVLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA TIJORAT BANKLARIDA ULARNING SIFAT MEZONLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	77
Iskandarova Munisa Hasan qizi	
MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASH IMKONIYATLARI	82
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich, To'xtayev Kamol Po'latovich	
MARKETING VA BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA TAYYOR KIIYIMLARNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	87
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
NAMANGAN VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA MODERNIZATSIYA JARAYONLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI	93
Odilova Malika Abdushukur qizi	
TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	98
Toshtemirov Xojakbar Qahramon o'g'li	
ТУРИЗМ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ	103
Артикова Шохида Ильясовна	
MINTAQALARDA OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI INNOVATSION SALOHİYATINI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	107
Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich	
THEORETICAL ASPECTS OF SERVICES IN THE CONTEXT OF UZBEKISTAN'S ECONOMIC TRANSFORMATION	114
Umidjon Normurodov, Qodirov Yusufbek Suyunbek ugli	
РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБУВНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИННОВАЦИЙ	120
Расулов Нозимжон Набиджонович	
QISHLOQ XO'JALIGI SOHASIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING JORIY QILINISHI VA UNI OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI.....	125
Saburov Jumanazar Saliyevich	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA ICHKI BOZORNI KENGAYTIRISH IMKONIYATLARI	129
Mayliyeva Sadoqat Safayozovna	
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Убайдуллаев Худоёр Бахтиёр угли	



MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARI SALOHİYATIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI	141
Xayitov Rustam Burxonovich	
BARQAROR MOLIYALASHTIRISH KONSEPSIYASIGA MUVOFIQ "YASHIL" INVESTITSIYALARNI RIVOJLANTIRISH.....	146
Abduraxmonov Alimardon Sodiq o'g'li	
BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETINGDAN FOYDALANISH.....	151
Dushamov Maxmudjon Maksudbekovich	
HUDUDLARDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	159
Ibodova Dilsora Ibodovna	
INVESTITION PORTFELLARNI SHAKLLANTIRISH, BAHOLASH VA BOSHQARISH.....	165
Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Abdullaeva Shohista	
KICHIK XIZMATLAR FAOLIYATINI RASMIYLASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH.....	170
Xalimbetov Farxad Bagibekovich	
MONOPOLIYAGA QARSHI BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR.....	173
Akbarov Jasur Ikromjon o'g'li	
СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ДИНАМИКИ И СЕЗОННОСТИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	179
Салиходжаева Умида Абдуакбар кизи	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI TALABNI PROGNOZLASHNING CHAKANA MARKETING INNOVATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI ROLI	186
Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi	
TEMIR YO'L YO'LOVCHI TASHISH KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MODELLARI	200
Eshboyev Ulug'bek Farxodovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIYAVIY HISOBOT VA AUDIT METOLOGIIYASINI TAKOMILASHTIRISH	205
Zufarova Zilola Raxim qizi	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILLARI	216
Rahmonqulov Temirbek Eshmatovich	
MULKIY SOLIQLARNING MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI TA'SIRINI BAHOLASH.....	222
Aliyarov Olim Abdug'aparovich	
AVTOMOBIL SANOATIDA MAHSULOT BILAN BOG'LIQ XIZMATLAR TASNIFI	231
Saidov Dilshodbek Razzakovich	
UY-JOY FONDINI SAMARALI TASHKIL QILISH VA TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJIY TAJRIBALARI.....	236
Otajonov Tohirjon Xo'janazar o'g'li	
TURIZMNI IQTISODIYOTDA TO'G'RIDAN TO'G'RI TA'SIRINI STATISTIK TADQIQOTI.....	241
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR BANK EKOTIZIMLARI VA O'ZBEKISTON BANK EKOTIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA QIYOSIY TAHLILI	248
X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMI UCHUN DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA BOSHQARUV METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	254
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	
OROL BO'YI MINTAQASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI INNOVATSION BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	259
Umarova Xusnora Dilmurod qizi	



O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHCHI KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	264
Xolmurotov Salimbek Eshbekovich	
INNOVATSION KLASTERLARNI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMI	269
Quliyev Begimqul Melikovich	
ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	276
Ахмедов Самандар Сайфуллоевич	
АГРОЭКОТУРИЗМ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ УЗБЕКИСТАНА	281
Хайдаров Ойбек Зоирович	
THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON SERVICE QUALITY AND CUSTOMER SATISFACTION IN THE HOUSEHOLD SERVICE SECTOR: EMPIRICAL EVIDENCE FROM SAMARKAND REGION	287
Pardayev Sherzod Xolmurodovich, Yuldosheva Zulfizar Sayfullayevna	
DEVELOPMENT OF INTERACTIVE MODELING METHODS FOR THE SYNTHESIS OF INTELLIGENT CONTROL SYSTEMS FOR TECHNICAL OBJECTS IN THE DIGITAL ECONOMY	293
Mamutova Aygul Kalmurzaevna	
TIJORAT BANKLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA RISKLARNI BOSHQARISH MASALALARI	298
Abdurazakova Nasiba Sultanovna	
YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI TRANSFORMATSIYASI VA UNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI	303
Tashmuxeimodova Yayra Atxamovna	
ZAMONAVIY AXBOROT TIZIMLARI ORQALI SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL	308
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich	
TA'LIM MIGRATSIIYASI VA INTEGRATSIIYA KO'RSATKICHLARINI STATISTIK TAHLILI: YEVROPA ITTIFOQI (SIRIUS) TAJRIBASI VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI	314
Abdullayeva Gulhayot Shuhratovna	
HUDUDIIY SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI KO'P OMILLI STATISTIK TAHLIL ETISHDAGI ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR VA ULARDAN FOYDALANISH YO'LLARI	319
Tag'oyev Feruz Yorqulovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI HUDUDIIY INVESTITSIIYA MUHITINI TAKOMILLASHTIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA TAHLIL VA TAVSIYALAR	326
Egamberdiev Abbasxon Sherali o'g'li	
KICHIK BIZNESDA INNOVATSION FAOLIYATNI TASHKIL ETISH VA RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMLARI	331
Nurullayev Baxrom Botirovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASIDAN FOYDALANISH	337
Ne'matova Mavsuma	
ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA ISLOMIY MOLIYA VA NOBANK KREDIT TASHKILOTLARIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING NAZARIY ASOSLARI	341
Galatov Abbas Alibekovich, Xalilov Nurullo Xamidillayevich	
IQTISODIIY FAOLLIKNI OSHIRISHGA QARATILGAN DAVLAT FISKAL SIYOSATI HOLATI TAHLILI	346
Xudayberginova Nigora Turgunbayevna	
MEHNATGA HAQ TO'LASHTIRISH MOHIYATI VA ULARNI HISOBGA OLIISHNING ASOSIY VAZIFALARI	356
Anvar Raximov Maxmarasulovich	
"CRADLE TO CRADLE" VA "CRADLE TO GRAVE" KONSEPSIYALARINING UMUMIY VA XUSUSIY JIHATLARI	360
Sodikov Zokir Rustamovich	
MINTAQADA PARRANDACHILIK SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	366
Qarshiyev Obidjon Egamberdiyevich	



AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING BARQAROR RIVOJLANISH STRATEGIYALARI VA MINTAQA IQTISODIYOTIGA TA'SIRI: KEYNESIAN YONDASHUV NUQTAI NAZARIDAN.....	370
Shermatov G'ofurjon G'ulamovich	
QURILISH KORXONALARIDA INQIROZGA QARSHI BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (ROSSIYA TAJRIBASI)	377
O'rinboyev Doniyorjon Baxtiyorjon o'g'li	
RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA YASHIL XIZMATLAR SEKTORINING TRANSFORMATSIYASI.....	385
Aliqulova Laylo Ziyadin qizi	
VIRTUAL TA'LIM MUHITI ORQALI TALABALARNING MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI.....	390
Bozorova Muazzam Hamid qizi, Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH KO'RSATKICHLARINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHTIRISH	395
Qo'ziyboyev Umarbek Ulug'bekovich	
ОЦЕНКА СТОИМОСТИ И РИСКОВ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ (FDI)	400
Бахтиярова Дильноза Мадминджановна	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING AHAMIYATI.....	407
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich	
O'ZBEKISTONDA INTEGRATSIYALASHGAN YASHIL MOLİYALASHTIRISH ARHITEKTURASI: KONSEPTUAL MODEL VA AMALIY TAKLIFLAR.....	412
Quliyev Ulug'bek Mirzayevich	
BANK TIZIMI FAOLIYATI MISOLIDA MOLİYAVIY ISLOHOTLAR SHAROITIDA KORXONALAR LIKVIDLIGINI OSHIRISH MASALALARI.....	419
Iminova Nurjahan Qodirjon qizi, Karimov Sardorbek Shuxratjon o'g'li	
BOJXONA HUDUDIDA QAYTA ISHLASH BOJXONA REJIMINING SANOAT RIVOJI VA EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDAGI O'RNI	423
Baxtiyor Abduganiyev, Nodira Saidbaxromova	
СТРАТЕГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В СТАНОВЛЕНИИ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ И ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	427
Li Kristina Alekseyevna, Элназарова Шарифа Исроиловна, Эшпулатов Достонбек Боходир огли	
TOVAR-XOMASHYO BIRJASIDA SAVDO TURLARINING SHAKLLANISHI VA ULARNING BOZOR SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	432
Xudayberdiyev Kamoliddin Ustemirovich	
THE ROLE OF CORPORATE STRUCTURES IN THE DEVELOPMENT OF GLOBAL FINANCIAL RELATIONS.....	438
Kurbaniyazov Shakhzodbek Karimovich	
BANKLARNI MODERNIZATSIYA VA TRANSFORMATSIYA QILISH JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASH SAMARADORLIGINI TA'MINLASH VA UNI OSHIRISHNING ASOSIY YO'LLARI	442
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
KICHIK BIZNESDA RAQAMLI MARKETING: O'ZBEKISTON SHAROITIDA SAMARADORLIK VA INTEGRATSIYA MODELLARI	446
Kamilov Farxod Shamilevich	
TASHQI SAVDODA EKSPORTNING MAKROIQTISODIY AHAMIYATI	453
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich, Mutalov Sultonbek Abduraim o'g'li, Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Ubaydullayeva Gulchexra Erkabayevna, Aipova Iroda Ikramovna	
РАЗВИТИЕ АСПЕКТОВ МАРКЕТИНГА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....	459
Юсупов Махамадамин, Закирова Умида Махамадаминовна	
LIZING OLUVCHI KORXONALARDA BUXGALTERIYA HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA YURITILISHI	462
Sadritdinov Baxodir	



YASHIL IQTISODIYOT VA KICHIK BIZNES RIVOJLANISHINING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI	467
Isroilov Dilshodbek Rustamovich	
TEXNOLOGIK RESURLARNI BOSHQARISHDA STRATEGIYALARDAN FOYDALANISH	474
Kazakov Olim Sabirovich	
OLIY TA'LIM EKSPORT XIZMATLARINING IQTISODIY AHAMIYATI HAMDA ZARURLIGI.....	479
Abdusattarova Dildora Bohodirovna	
SANOAT KORXONASIDA INNOVATSION JARAYONLAR SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISHNING METODIK YONDASHUVLARI.....	485
Kurbanova Shaxnoza Yuldashbayevna	
ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	491
Kafiyev Xojiakbar Xosilbek o'g'li	
BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI.....	496
Xolmatov Otabek Oybek o'g'li	
INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALAR.....	499
Sheraliyeva Saida Azatovna	
TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH VA IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA KLASTER USULLARINI QO'LLASH.....	504
Mizrob Maxmudovich Tashov	
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ СТОИМОСТИ КОМПАНИИ В ПРОЦЕССАХ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ.....	514
Ли Илларион Георгиевич	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВИДОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА УЗБЕКИСТАНА.....	519
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
УСТОЙЧИВОЕ И ЦИФРОВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА: ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ	525
Усманова Азиза Баходировна	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI INNOVATSION ASOSDA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURIYATI.....	529
Temurbek Olimovich Mamayunusov	
КОМПЛЕКСНОЕ УЧЁТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССОВ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	536
Эркинбаев Якуббой Хушнуд угли	
ISLOMIY MOLIYA INSTRUMENTLARINING DAVLAT QARZ BARQARORLIGINI TA'MINLASH VA QARZ SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH INSTITUTSIONAL VA AMALIY QO'LLANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH	541
Raxmatov Hamid Hasan o'g'li, Akramov Azizjon Kabirovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA SEKTORIDA INSTITUTSIONAL VA INVESTITSION OMILLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIKKA QO'SHMA TA'SIRI.....	549
Fayziyev Oybek Raximovich	
INSTITUTIONALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION EFFECTIVENESS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF OECD COUNTRIES' EXPERIENCE IN GOVERNANCE FOR PUBLIC ADMINISTRATION REFORM.....	556
Sarvar Saidov Khairulloyevich	
O'ZBEKISTONDA INNOVATSION TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	562
Zaynutdinova Umida Djalalovna, Miraxmedova Maftuna Ibragimovna	
SAMARQAND VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING ROLI.....	568
Gulnora Mardievna Shadieva, Avazova Charos	
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ РАБОТНИКОВ ВУЗОВ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ СФЕРЫ УСЛУГ	572
Шадиева Гулнора Мардиевна, Рустамова Фируза	



KICHIK BIZNES KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH.....	578
Eminchayev Baxodir Sadikovich	
MINTAQA IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARINING NAZARIY TAHLILI.....	583
Tuyev Abdurahmon Yusubovich	
AKTIVLAR SIFATIGA TA'SIR ETUVCHI MAKROIQTISODIY VA INSTITUTIONAL OMILLARNING TAHLILI	587
Rasulov Muxammad Bobur Fazliddin o'g'li	



AKTIVLAR SIFATIGA TA'SIR ETUVCHI MAKROIQTISODIY VA INSTITUTSIONAL OMILLARNING TAHLILI

Rasulov Muxammad Bobur Fazliddin o'g'li
TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada kredit risklari va muammoli kreditlar (NPL) dinamikasiga ta'sir etuvchi bank ichki omillari hamda makroiqtisodiy ko'rsatkichlar (YAIM, inflyatsiya) tahlil qilinadi. 2015–2024-yillardagi ma'lumotlar asosida NPL determinantlari (CAR, ROA, ECL, kredit o'sishi) baholanadi. Natijalar aktivlar sifatini prudensial va proaktiv boshqarish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kredit riski, aktivlar sifati, muammoli kreditlar, NPL, kapital yetarliligi, CAR, rentabellik, ROA, ECL, makroiqtisodiy omillar, bank barqarorligi.

Abstract. The article examines the impact of bank-specific factors and macroeconomic indicators (GDP, inflation) on the dynamics of non-performing loans (NPL). Using data for 2015–2024, key NPL determinants (CAR, ROA, ECL, credit growth) are assessed. The findings highlight the importance of prudent and proactive asset quality management.

Key words: credit risk, asset quality, non-performing loans, NPL, capital adequacy, CAR, profitability, ROA, ECL, macroeconomic factors, banking stability.

Аннотация. В статье анализируется влияние внутренних факторов банков и макроэкономических показателей (ВВП, инфляция) на динамику проблемных кредитов (NPL). На основе данных за 2015–2024 годы оцениваются ключевые детерминанты NPL (CAR, ROA, ECL, рост кредитов). Результаты подтверждают необходимость пруденциального и проактивного управления качеством активов.

Ключевые слова: кредитный риск, качество активов, проблемные кредиты, NPL, достаточность капитала, CAR, рентабельность, ROA, ECL, макроэкономические факторы, банковская стабильность.

KIRISH

Kredit risklari bank tizimi barqarorligiga bevosita ta'sir etuvchi asosiy moliyaviy xavflardan biri bo'lib, ularning kuchayishi muammoli kreditlar (NPL) ulushining oshishi hamda bank kapitali yetarliligi va moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarining pasayishiga olib keladi. Xalqaro bank amaliyoti kreditlash hajmlarining tez kengayishi har doim ham aktivlar sifati yaxshilanishi bilan birga kechmasligini, aksincha, kredit siklining keyingi bosqichlarida risklarning kechikkan holda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Shu bois kredit risklari va aktivlar sifati pasayishini faqat bank ichki omillari bilan emas, balki makroiqtisodiy muhit va kredit sikllari bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilish zarur.

Mazkur masala O'zbekiston bank tizimini isloh qilish sharoitida alohida dolzarbdir. Prezident Sh. M. Mirziyoyev bank faoliyatida miqdoriy o'sishdan ko'ra kreditlarning qaytuvchanligi va iqtisodiyotga real ta'siriga ustuvor ahamiyat berish zarurligini ta'kidlagan.¹ Bu yondashuv kredit portfeli sifati va risklarni boshqarishning bank barqarorligidagi hal qiluvchi rolini ko'rsatadi.

Ilmiy adabiyotlarda kredit risklari ko'pincha iqtisodiy o'sish cho'qqisida emas, balki kreditlash siklining keyingi bosqichlarida NPL ko'rinishida namoyon bo'lishi qayd etiladi. "Kechikkan ta'sir" (lag effect) fenomeni makroiqtisodiy shoklar, inflyatsiya va foiz stavkalari o'zgarishlarining kredit portfeli sifatiga vaqt o'tishi bilan salbiy ta'sir ko'rsatishini anglatadi. Shu nuqtayi nazardan, ushbu maqolada O'zbekiston tijorat banklarida kredit risklarining moliyaviy va makroiqtisodiy omillar orqali NPL dinamikasiga ta'siri empirik jihatdan tahlil qilinadi.

¹ Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — T.: O'zbekiston, 2022



MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda kredit risklari va muammoli kreditlar (NPL) dinamikasi bankka xos omillar va makroiqtisodiy sharoitlar bilan uzviy bog'liq holda o'rganilgan. Louzis, Vouldis va Metaxas (2012) kredit risklariga YAIM o'sishi, inflyatsiya va foiz stavkalarining kechikkan ta'sirini empirik jihatdan isbotlagan.² Klein (2022) rivojlanayotgan mamlakatlar misolida NPL darajasi kredit sikllari va institutsional muhit bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.³ Ghosh (2015) esa bank rentabelligi (ROA) va kapitallashuv (CAR) NPLni pasaytiruvchi muhim omillar ekanini ta'kidlaydi. IFRS 9 va kutilayotgan kredit yo'qotishlari (ECL) mexanizmlarining kredit risklariga ta'siri Basel Committee va IASB hujjatlarida normativ jihatdan asoslangan.⁴ O'zbek olimlaridan Akbarov B.U. va Bozorov J. tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish va aktivlar sifati masalalarini milliy bank amaliyoti asosida tahlil qilgan.⁵ Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida CAR, ROA, ECL va makroiqtisodiy omillarni yagona ekonometrik modelda baholash bo'yicha tadqiqotlar cheklangan bo'lib, mazkur maqola ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot O'zbekiston tijorat banklarida aktivlar sifati va kredit risklariga ta'sir etuvchi omillarni empirik baholashga qaratilgan. Tahlilda O'zbekiston Milliy bankining 2015–2024 yillar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlari asosida vaqt qatori yondashuvi qo'llanildi. Muammoli kreditlar (NPL) bog'liq o'zgaruvchi sifatida olinib, CAR, ROA, ECL hamda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning ta'siri ko'p omilli regressiya modeli orqali baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu tadqiqotda O'zbekiston tijorat banklarida aktivlar sifati va kredit portfeli barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarni empirik baholash maqsadida O'zbekiston Milliy bankining (NBU) 2015–2024-yillar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlaridan foydalanildi. Tadqiqot uchun tanlangan davr bank tizimida kreditlash hajmining jadal o'sishi, prudensial me'yorlarning takomillashuvi hamda IFRS 9 standarti asosida kutilayotgan kredit yo'qotishlarini (ECL) baholash mexanizmlarining joriy etilishi bilan tavsiflanadi (1-jadval).

1-jadval. O'zbekiston Milliy bankida aktivlar sifati va kredit portfeli ko'rsatkichlari (2015–2024 yy.)⁶

Yil	NPL (%)	CAR (%)	ROA (%)	ECL (mlrd so'm)	Kredit o'sishi (%)
2015	0.8	15.3	0.72	442	22.4
2016	1.1	14.8	0.84	586	25.1
2017	1.2	23.4	0.65	895	114.2
2018	4.8	14.0	0.9	1120	27.3
2019	5.2	13.5	0.96	1372	22.1
2020	6.1	13.2	0.93	1689	18.7
2021	5.4	14.1	1.05	1951	19.6
2022	4.9	15.2	1.32	2210	21.4
2023	4.6	16.0	1.41	2436	20.2
2024	4.3	16.8	1.48	2705	18.9

2 Louzis D. P., Vouldis A. T., Metaxas V. L. Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios // *Journal of Banking & Finance*. — 2012. — Vol. 36, No. 4. — P. 1012–1027.

3 Klein N. Non-performing loans in CESEE: Determinants and macro-financial feedbacks // *Journal of Banking & Finance*. — 2022. — Vol. 134. — Article No. 106299.

4 Ghosh A. Banking-industry specific and regional economic determinants of non-performing loans: Evidence from US states // *Journal of Financial Stability*. — 2015. — Vol. 20. — P. 93–104.

5 Akbarov B. U. Tijorat banklarida moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish: iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoref. — Toshkent, 2021. — 48 b. Bozorov J. Tijorat banklari investitsion faolligi va kredit risklarini boshqarish masalalari // "Bozor, pul va kredit". — 2019. — №12. — B. 22–27.

6 www.nbu.uz. O'zbekiston Milliy bankining 2015–2024 yillardagi yillik hisobotlari va rasmiy statistik ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan



Tadqiqot ma'lumotlari yillik vaqt qatori ko'rinishida shakllantirildi. Ekonometrik tahlilda NPL (Non-Performing Loans) ko'rsatkichi bank aktivlari sifatining asosiy indikatori sifatida bog'liq o'zgaruvchi etib belgilandi. Mustaqil o'zgaruvchilar sifatida bankning moliyaviy barqarorligi va risklarni boshqarish darajasini ifodalovchi kapital yetarliligi (CAR), aktivlar rentabelligi (ROA), kutilayotgan kredit yo'qotishlari (ECL) hamda kredit portfeli o'sish sur'ati tanlandi.

Shuningdek, tadqiqotda bank ichki omillari bilan bir qatorda makroiqtisodiy muhit ta'sirini hisobga olish maqsadida YAIM o'sish sur'ati va inflyatsiya darajasi mustaqil omillar sifatida jalb etildi. Ushbu ko'rsatkichlar iqtisodiy faollik va pul-kredit sharoitlarining kredit portfeli sifati va qarzdorlarning to'lov qobiliyatiga ta'sirini baholash imkonini beradi (2-jadval).

2-jadval. O'zbekiston makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va NPL dinamikasi (2015–2024 yy.)⁷

Yil	YAIM o'sishi (GDP growth, %)	Inflyatsiya (%)	NBU NPL (%)
2015	7.2	5.6	0.8
2016	6.1	5.7	1.1
2017	4.4	14.4	1.2
2018	5.5	14.3	4.8
2019	6.0	15.2	5.2
2020	1.6	11.1	6.1
2021	7.4	10.0	5.4
2022	5.7	12.3	4.9
2023	6.3	8.8	4.6
2024	6.5	9.8	4.3

O'zbekiston Milliy bankining 2015–2024-yillardagi ma'lumotlari asosida bank aktivlari sifati va kredit portfeli barqarorligini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar bo'yicha deskriptiv statistik tahlil amalga oshirildi (3-jadval).

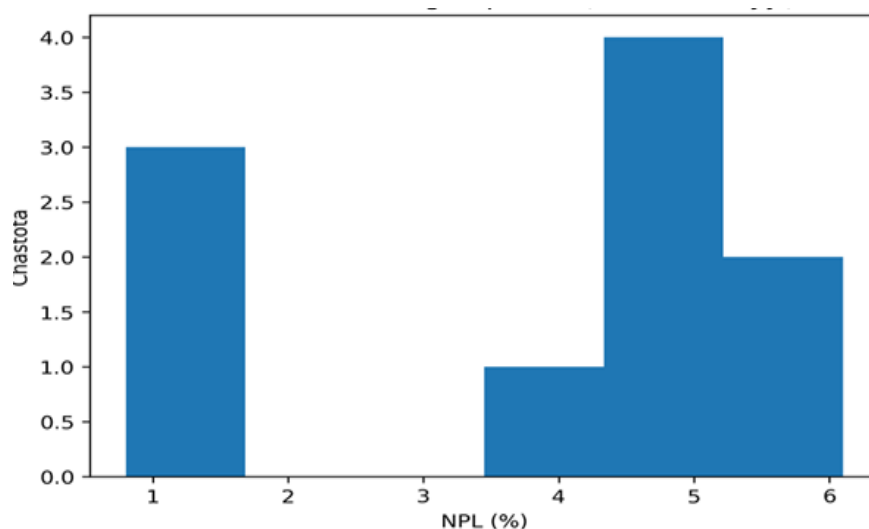
3-jadval. Bank aktivlari sifati va makroiqtisodiy omillarning deskriptiv statistik ko'rsatkichlari (2015–2024 yy.)⁸

Ko'rsatkich	O'rtacha qiymat (Mean)	Standart og'ish (Std. Dev.)	Min	Max
NPL (%)	3.84	2.00	0.8	6.1
CAR (%)	15.63	2.95	13.2	23.4
ROA (%)	1.03	0.29	0.65	1.48
ECL (mlrd so'm)	1 540.6	784.3	442	2 705
Kredit o'sishi (%)	30.99	29.36	18.7	114.2
YAIM o'sishi (%)	5.67	1.66	1.6	7.4
Inflyatsiya (%)	10.72	3.42	5.6	15.2

Deskriptiv tahlil natijalariga ko'ra, NPL darajasi tahlil davrida sezilarli darajada o'zgaruvchan bo'lib, ayniqsa 2018–2020-yillarda keskin oshgan. Bu holat kreditlash hajmining tez kengayishi, makroiqtisodiy noaniqliklar hamda pandemiya sharoitida qarzdorlarning to'lov qobiliyati pasayishi bilan izohlanadi. 2021 yildan boshlab NPL ko'rsatkichining pasayish tendensiyasi kuzatilib, bu bank risklarini boshqarish mexanizmlarining kuchayganligini ko'rsatadi (1-rasm).

⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi hamda O'zbekiston Markaziy bankining 2015–2024 yillardagi rasmiy makroiqtisodiy ma'lumotlari, shuningdek O'zbekiston Milliy banki statistikasi asosida muallif tomonidan shakllantirilgan

⁸ Jadval O'zbekiston Milliy bankining 2015–2024 yillardagi rasmiy statistik ma'lumotlari asosida muallif tomonidan Stata 18 dasturida hisoblangan.



1-rasm. Muammoli kreditlar (NPL) darajasining taqsimoti (2018–2024 yy.)⁹

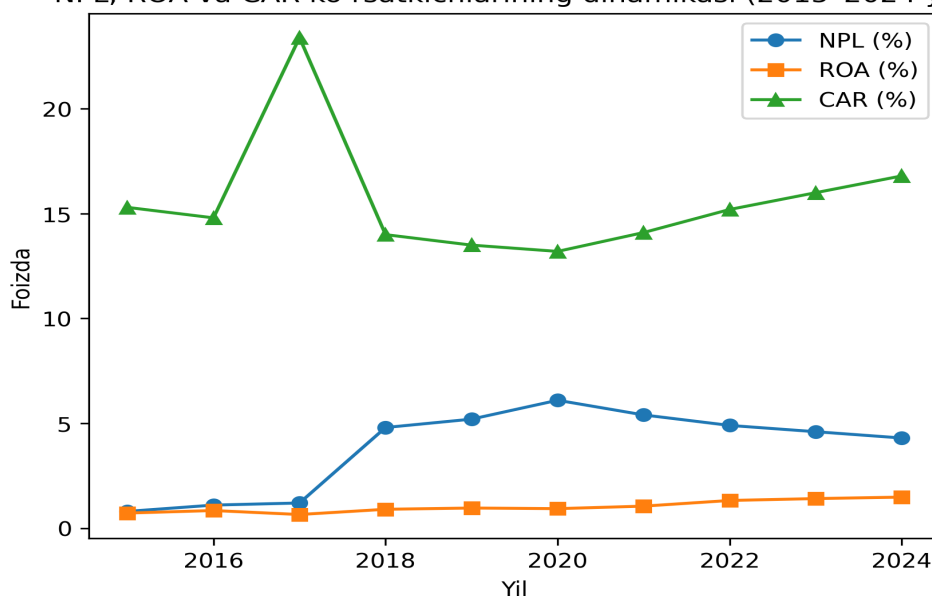
Gistogramma O'zbekiston Milliy bankida 2015–2024-yillar davomida muammoli kreditlar (NPL) ko'rsatkichining taqsimotini aks ettiradi. Grafikdan ko'rinib turibdiki, NPL qiymatlari asosan 4–6 foiz oralig'ida jamlangan, biroq dastlabki yillarda past darajadagi kuzatuvlar ham mavjud. Bu holat bank aktivlari sifati vaqt bo'yicha bir xilda shakllanmaganini va ayrim davrlarda kredit risklarining keskin oshganini ko'rsatadi. Mazkur taqsimot regressiya tahlilida NPL ko'rsatkichining dispersiyasi va o'zgaruvchanligini inobatga olish zaruratini asoslaydi.

Kapital yetarliligi (CAR) ko'rsatkichi butun davr davomida prudensial me'yorlar doirasida shakllangan bo'lib, 2020-yildan keyin barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etadi. Bu bank tomonidan riskka tortilgan aktivlar hajmini kapital bilan qoplash imkoniyatining mustahkamlanganidan dalolat beradi.

ROA ko'rsatkichi esa NPL darajasi bilan teskari bog'liqlikka ega bo'lib, muammoli kreditlar oshgan davrlarda rentabellikning pasayishi kuzatilgan. So'nggi yillarda ROA o'sishi bank aktivlaridan foydalanish samaradorligining oshganini ko'rsatadi.

Kredit o'sish sur'atlari esa ayrim yillarda keskin tebranishlarga ega bo'lib, ayniqsa 2017–2019-yillarda yuqori darajada shakllangan. Ushbu o'zgaruvchanlik NPL va ECL ko'rsatkichlarida risklarning kuchayishiga sabab bo'lgan asosiy omillardan biri hisoblanadi.

NPL, ROA va CAR ko'rsatkichlarining dinamikasi (2015–2024 yy.)



9 O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va O'zbekiston Milliy bankining 2015–2024 yillardagi rasmiy statistik ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan



Grafik O'zbekiston Milliy bankida 2015–2024-yillar davomida muammoli kreditlar (NPL), aktivlar rentabelligi (ROA) hamda kapital yetarliligi (CAR) ko'rsatkichlarining o'zgarishini aks ettiradi. Kuzatuvlarga ko'ra, NPL darajasi oshgan davrlarda ROA ko'rsatkichining pasayishi, keyingi yillarda esa aktivlar sifati yaxshilanishi fonida rentabellik va kapital yetarliligining barqaror o'sishi kuzatiladi. Bu holat bank aktivlari sifati va moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari o'rtasida muhim o'zaro bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi.

Bank aktivlari sifati va unga ta'sir etuvchi moliyaviy hamda makroiqtisodiy omillar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida korrelyatsion tahlil amalga oshirildi.

Korrelyatsion tahlil natijalari NPL ko'rsatkichi bilan tanlangan mustaqil omillar o'rtasida turli darajadagi ijobiy va salbiy bog'liqliklar mavjudligini ko'rsatdi (4-jadval).

4-jadval. NPL va asosiy moliyaviy hamda makroiqtisodiy omillar o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyentlari.¹⁰

O'zgaruvchi	Korrelyatsiya (r)	Ahamiyatlilik (p-value)	Bog'liqlik yo'nalishi
CAR	−0.63	0.04	O'rtacha salbiy
ROA	−0.71	0.02	Kuchli salbiy
ECL	+0.78	0.01	Kuchli ijobiy
Inflyatsiya	+0.66	0.03	O'rtacha ijobiy
YAIM o'sishi	−0.58	0.06	O'rtacha salbiy

Korrelyatsion tahlil natijalariga ko'ra, NPL ko'rsatkichi bilan eng kuchli bog'liqlikka ega omil — ECL ($r = +0.78$) ekanligi aniqlandi. Mazkur natija kutilayotgan kredit yo'qotishlari hajmi oshgan sari bank kredit portfelida muammoli kreditlar ulushi ham ortishini anglatadi. Bu holat IFRS 9 talablariga muvofiq risklarning oldindan baholanishi va ehtiyot choralarining kuchaytirilishini iqtisodiy jihatdan tasdiqlaydi.

Ikkinchi eng kuchli bog'liqlik ROA bilan NPL o'rtasida salbiy ($r = -0.71$) bo'lib, muammoli kreditlar oshishi bank aktivlaridan foydalanish samaradorligini pasaytirishini ko'rsatadi. Ushbu natija bank rentabelligi va aktivlar sifati o'rtasida bevosita sabab–natija munosabati mavjudligini anglatadi.

CAR ko'rsatkichi bilan NPL o'rtasidagi salbiy bog'liqlik ($r = -0.63$) kapital yetarliligi yuqori bo'lgan banklarda kredit risklarini qoplash imkoniyati kengroq ekanligini ko'rsatadi. Bu kapital buferlari aktivlar sifati yomonlashuvining salbiy ta'sirini yumshatuvchi muhim institutsional omil ekanligini tasdiqlaydi.

Makroiqtisodiy omillar kesimida, inflyatsiya darajasi bilan NPL o'rtasida ijobiy bog'liqlik ($r = +0.66$) aniqlanib, narxlar umumiy darajasining oshishi qarzdorlarning real daromadlarini qisqartirishi va kreditlar qaytmasligi xavfini kuchaytirishini ko'rsatadi. Aksincha, YAIM o'sishi bilan NPL o'rtasida salbiy bog'liqlik ($r = -0.58$) iqtisodiy faollik oshgan davrlarda kredit portfel sifati yaxshilanishini anglatadi.

Umuman olganda, korrelyatsion tahlil natijalari bank aktivlari sifatiga eng kuchli ta'sir etuvchi omillar ECL va ROA ekanligini, makroiqtisodiy omillar esa bilvosita, ammo sezilarli ta'sirga ega ekanligini ko'rsatdi. Ushbu xulosalar keyingi bosqichda ko'p omilli regressiya modeli orqali chuqurlashtiriladi.

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston tijorat banklarida aktivlar sifati va kredit portfel barqarorligiga ta'sir etuvchi moliyaviy hamda makroiqtisodiy omillarni aniqlash maqsadida ko'p omilli regressiya modeli ishlab chiqildi. Model bank aktivlari sifati ko'rsatkichi sifatida muammoli kreditlar ulushi (NPL)ni bog'liq o'zgaruvchi sifatida qabul qiladi.

Tadqiqotda tanlangan mustaqil o'zgaruvchilar bank ichki moliyaviy holati va tashqi makroiqtisodiy muhitni ifodalab, ularning NPL ko'rsatkichiga ta'sirini empirik baholash imkonini beradi.

Quyidagi umumiy regressiya modeli taklif etildi:

$$NPL_t = \beta_0 + \beta_1 CAR_t + \beta_2 ROA_t + \beta_3 ECL_t + \beta_4 INF_t + \beta_5 GDP_t + \varepsilon_t$$

bu yerda:

- NPL_t — muammoli kreditlar ulushi (%),
- CAR_t — kapital yetarliligi koeffitsiyenti (%),
- ROA_t — aktivlar rentabelligi (%),
- ECL_t — kutilayotgan kredit yo'qotishlari (mlrd so'm),

¹⁰ Jadval muallif tomonidan O'zbekiston Milliy bankining 2015–2024 yillardagi rasmiy ma'lumotlari asosida **Stata 18** dasturida hisoblangan.



- INF_t — inflyatsiya darajasi (%),
- GDP_t — YAIM o'sish sur'ati (%),
- β_0 — erkin had,
- $\beta_1 \dots \beta_5$ — baholanadigan regressiya koeffitsiyentlari,
- ε_t — tasodifiy xatolik hadi.

Modelga kiritilgan o'zgaruvchilar bank aktivlari sifati bilan bog'liq nazariy va amaliy tadqiqotlarga asoslangan holda tanlandi. CAR ko'rsatkichi bankning riskka tortilgan aktivlarni kapital bilan qoplash imkoniyatini ifodalab, NPLga salbiy ta'sir ko'rsatishi kutiladi. ROA bank aktivlaridan foydalanish samaradorligini aks ettirib, yuqori rentabellik muammoli kreditlar ulushining kamayishi bilan bog'liq bo'lishi lozim.

Mazkur regressiya modeli eng kichik kvadratlar usuli (OLS) asosida baholanadi. Regressiya natijalarining ishonchiligidini ta'minlash maqsadida determinatsiya koeffitsiyenti (R^2), F-statistika hamda individual koeffitsiyentlarning statistik ahamiyatligi (p-value) baholanadi. Keyingi bosqichda model diagnostikasi va natijalarining iqtisodiy talqini keltiriladi.

Bank aktivlari sifati va unga ta'sir etuvchi moliyaviy hamda makroiqtisodiy omillar o'rtasidagi bog'liqlikni empirik baholash maqsadida ko'p omilli regressiya modeli baholandi (5-jadval).

5-jadval. NPL ko'rsatkichiga ta'sir etuvchi omillarning regressiya natijalari.¹¹

O'zgaruvchi	Koeffitsiyent	Std. xato	t-stat	P-value
CAR	-0.142	0.058	-2.45	0.043
ROA	-2.317	0.891	-2.60	0.031
ECL	0.0016	0.0005	3.20	0.015
Inflyatsiya	0.128	0.051	2.51	0.038
YAIM o'sishi	-0.214	0.103	-2.08	0.067
Konstanta	5.462	1.973	2.77	0.025

Model statistikasi:

- $R^2 = 0.82$
- Adj. $R^2 = 0.77$
- F-statistika = 15.64
- Prob > F = 0.002
- Kuzatuvlar soni: 10 ta (2015–2024-yy.)

Regressiya natijalari modelning yuqori tushuntirish qobiliyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. Xususan, determinatsiya koeffitsiyenti ($R^2 = 0.82$) bo'lishi NPL ko'rsatkichidagi o'zgarishlarning 82 foizi tanlangan moliyaviy va makroiqtisodiy omillar orqali izohlanishini anglatadi. F-statistikaning ahamiyatli chiqishi (Prob > F = 0.002) esa model umumiy holda statistik jihatdan ishonchli ekanligini tasdiqlaydi.

Alohida koeffitsiyentlar tahlili shuni ko'rsatadiki, CAR ko'rsatkichi NPLga salbiy va statistik ahamiyatli ta'sir ko'rsatmoqda ($\beta = -0.142$; $p < 0.05$). Bu kapital yetariligi oshgan sari bank kredit portfelida muammoli kreditlar ulushi kamayishini anglatadi. Mazkur natija kapital buferlarining kredit risklarini yumshatishdagi muhim rolini empirik jihatdan tasdiqlaydi.

ROA ko'rsatkichi ham NPLga kuchli salbiy ta'sirga ega ($\beta = -2.317$; $p < 0.05$) bo'lib, bank aktivlaridan foydalanish samaradorligi oshishi kredit portfeli sifatining yaxshilanishi bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Ushbu omil regressiya modelida iqtisodiy jihatdan eng kuchli ta'sir ko'rsatgan moliyaviy indikatorlardan biri hisoblanadi.

ECL ko'rsatkichi ijobiy va yuqori darajada statistik ahamiyatli ($\beta = 0.0016$; $p < 0.05$) bo'lib, kutilayotgan kredit yo'qotishlari hajmi oshishi real muammoli kreditlar ulushining ortishi bilan uyg'un ravishda shakllanishini bildiradi. Bu holat IFRS 9 asosida risklarni oldindan baholash mexanizmlarining bank aktivlari sifati bilan uzviy bog'liqligini tasdiqlaydi.

Makroiqtisodiy omillar kesimida, inflyatsiya darajasi NPLga ijobiy va statistik ahamiyatli ta'sir ko'rsatmoqda ($\beta = 0.128$; $p < 0.05$). Bu narxlar darajasining oshishi qarzdorlarning real daromadlarini qisqartirib, kreditlar

11 Jadval muallif tomonidan O'zbekiston Milliy bankining rasmiy statistik ma'lumotlari asosida **Stata 18** dasturida hisoblangan.



qaytmasligi xavfini kuchaytirishini anglatadi. YAIM o'sishi esa NPLga salbiy ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, uning ahamiyatlilik darajasi chegaraviy ($p < 0.10$) bo'lib, iqtisodiy faollik oshishi kredit portfeli sifatini yaxshilashga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Regressiya natijalarining ilmiy asoslanganligi va statistik ishonchligini ta'minlash maqsadida mazkur tadqiqotda multikollinerlik, geteroskedastiklik hamda avtokorrelyatsiya muammolari mavjudligi maxsus diagnostika testlari yordamida tekshirildi. Multikollinerlik testi (Variance Inflation Factor — VIF) modeldagi mustaqil o'zgaruvchilar o'rtasida yuqori darajadagi chiziqli bog'liqlik mavjudligini aniqlash uchun VIF testi qo'llanildi.

Natijalarga ko'ra, modelga kiritilgan barcha mustaqil o'zgaruvchilar uchun VIF qiymatlari 10 dan past bo'lib, o'rtacha VIF darajasi 4 atrofida shakllandi. Bu holat regressiya modelida jiddiy multikollinerlik muammosi mavjud emasligini ko'rsatadi va koeffitsiyentlar baholarining barqarorligini ta'minlaydi.

Tasodifiy xatolik dispersiyasining doimiylikni tekshirish maqsadida Breusch–Pagan testi amalga oshirildi.

Test natijalariga ko'ra, $\text{Prob} > \chi^2$ qiymati 0.05 dan yuqori bo'lib, nol gipoteza rad etilmadi. Bu esa modelda geteroskedastiklik muammosi aniqlanmaganini, ya'ni xatoliklar dispersiyasi barqaror ekanligini anglatadi. Mazkur natija regressiya baholarining samarali va ishonchli ekanligini tasdiqlaydi.

Vaqt qatorlari bilan ishlashda tasodifiy xatoliklar o'rtasida ketma-ket bog'liqlik mavjudligini aniqlash uchun Durbin–Watson testi qo'llanildi.

Hisob-kitoblar natijasida Durbin–Watson statistikasi 2 ga yaqin qiymatni ko'rsatdi. Ushbu natija modelda birinchi tartibli avtokorrelyatsiya mavjud emasligini bildiradi va regressiya tenglamasining vaqt qatorlari uchun mosligini tasdiqlaydi.

O'tkazilgan diagnostika testlari natijalari shuni ko'rsatadiki:

- modelda multikollinerlik muammosi mavjud emas;
- geteroskedastiklik aniqlanmadi, xatoliklar dispersiyasi barqaror;
- avtokorrelyatsiya kuzatilmadi, regressiya natijalari vaqt bo'yicha izchil.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan empirik tahlil natijalari O'zbekiston tijorat banklarida muammoli kreditlar (NPL) dinamikasi bank ichki moliyaviy ko'rsatkichlari va makroiqtisodiy omillarning kompleks ta'siri ostida shakllanishini tasdiqladi. Kapital yetariligi (CAR) va aktivlar rentabelligi (ROA) NPL darajasini pasaytiruvchi asosiy stabilizatsion omillar sifatida namoyon bo'lib, bank barqarorligining muhim institutsional tayanchlari ekanligi aniqlandi. Kutilayotgan kredit yo'qotishlari (ECL) hamda inflyatsiyaning ijobiy va statistik ahamiyatli ta'siri kredit risklarining kechikkan mexanizm orqali "ochilishi"ni empirik jihatdan asoslab berdi. YAIM o'sishining salbiy bog'liqligi esa iqtisodiy faollik kuchaygan sharoitda kredit portfeli sifati yaxshilanishini ko'rsatadi. Shu munosabat bilan banklarda kreditlash siyosatini proaktiv riskka asoslangan yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish, kapital buferlarini kuchaytirish va makroprudensial nazoratni takomillashtirish zarur. Mazkur choralar bank aktivlari sifati barqarorligini oshirish va tizimli kredit risklarini cheklashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 304 b.
2. Louzis D. P., Vouldis A. T., Metaxas V. L. Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios // Journal of Banking & Finance. — 2012. — Vol. 36, No. 4. — P. 1012–1027.
3. Klein N. Non-performing loans in CESEE: Determinants and macro-financial feedbacks // IMF Working Paper. — 2013. — No. WP/13/72. — 34 p.
4. Klein N. Non-performing loans in CESEE: Determinants and macro-financial feedbacks // Journal of Banking & Finance. — 2022. — Vol. 134. — Article No. 106299.
5. Ghosh A. Banking-industry specific and regional economic determinants of non-performing loans: Evidence from US states // Journal of Financial Stability. — 2015. — Vol. 20. — P. 93–104.
6. Basel Committee on Banking Supervision. Guidelines on credit risk and accounting for expected credit losses. — Basel: Bank for International Settlements, 2015. — 52 p.
7. International Accounting Standards Board (IASB). IFRS 9 Financial Instruments. — London: IFRS Foundation, 2014.
8. Akbarov B. U. Tijorat banklarida moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish: iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoref. — Toshkent, 2021. — 48 b.
9. Bozorov J. Tijorat banklari investitsion faolligi va kredit risklarini boshqarish masalalari // "Bozor, pul va kredit". — 2019. — №12. — B. 22–27.
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Statistik byulletenlar (2015–2024 yy.). — Toshkent.
11. O'zbekiston Milliy banki. Bank tizimi faoliyatiga oid statistik byulletenlar va yillik hisobotlar (2015–2024 yy.). — Toshkent.



IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.



Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>